

На нашу думку, помилка, як одна з підстав визнання правочину недійсним – це самостійна поведінка особи, яка вчиняє правочин, і полягає у неправильному уявленні цієї особи про основні властивості правочину, які є істотними для даного виду правочину. Це хибне уявлення самої особи без впливу з боку інших осіб.

Обман, на відміну від помилки, означає прями умісні дії однієї сторони, спрямовані на введення в оману іншої сторони щодо істотних обставин правочину, з метою отримання певної вигоди для себе.

Щодо насильства, то для визнання правочину недійсним за цією обставиною необхідна наявність фізичного чи психічного тиску. Насильство потрібно розуміти як фізичний чи психічний вплив на особу

з боку іншої особи з метою змусити її укласти правочин. Погроза як психічний вплив на особу також може бути підставою для визнання правочину недійсним за ст. 231 Цивільного кодексу України.

На нашу думку, під важкими обставинами необхідно розуміти такі обставини, за яких особа, усвідомлюючи не вигідність правочину для себе, вчиняє цей правочин добровільно без насильства чи введення в оману з боку іншої сторони. Такими обставинами можуть бути важке матеріальне чи соціальне становище особи, втрата годувальника, важка хвороба особи чи її близьких тощо. Причому повинен існувати причинний зв'язок між цими важкими обставинами та не вигідними умовами, на яких укладається правочин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заочне рішення Кіцманського районного суду Чернівецької області від 30.09.2013 року (справа № 718/1850/13-ц) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33812845>.
2. Длугош О.І. Визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом обману / О.І. Длугош // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 217-221.
3. Крат В.І. Недійсність правочинів, учинених під впливом обману / І.В. Крат // Часопис Київського університету. – 2012. – № 3. – С. 189-192.
4. Крат В.І. Недійсність правочинів, учинених під впливом помилки І.В. Крат // Юрист України. – 2012. – № 1-2(18-19). – С. 35-40.
5. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [Ю.В. Амірова, Е.М. Багач, Н.В. Безсмертна та ін.]. – К.: DVD – вид-во ІАЦ «Ліга», ТОВ «ЛІГА: ЗАКОН», 2012.
6. Паустовська Л.Л. Недійсні правочини: актуальні проблеми сучасної практики / Л.Л. Паустовська // Держава і право. – 2012. – Вип. 58. – С. 419-427.
7. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 року № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>.
8. Про судову практику у справах про спадкування: Верховний Суд; Постанова від 30.05.2008 року № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>.
9. Розгон О.В. Визнання недійсними договорів дарування, вчинених особою помилково або під впливом обману (на прикладах судової практики) / О.В. Розгон // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради країни. – 2014. – № 4. – С. 58-64.
10. Цивільний кодекс України: коментар / Харитонов Є.О. [та ін.]; заг. ред. Харитонов Є.О., Калітенко О.М. – Одеса: Юридична література, 2003. – 1079 с.
11. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. – Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – 356 с.
12. Шкварок Л.В. Вираження волі та волевиявлення при укладенні правового договору / Л.В. Шкварок // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 11. – С. 10-13.

УДК 347.922 : 340.6

ЦИВІЛЬНИЙ ПОЗОВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ МЕДИЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

CIVIL CLAIM AS A TOOL FOR PROTECTION OF MEDICAL LEGAL ENTITIES: SOME ASPECTS

Сенюта І.Я.,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри медичного права Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Висвітлено окремі аспекти правової конструкції «цивільний позов» крізь призму медичних справ як інструменту захисту прав суб'єктів медичних правовідносин. Окреслено механізм поєднання презумпції невинуватості та необхідності обґрунтування складу цивільного правопорушення з обранням меж висвітлення – закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. Охарактеризовано плюралізм підходів до визначення відповідача у справах про відшкодування моральної й матеріальної шкоди, заподіяної неналежним наданням медичної допомоги. Кожен із висвітлених аспектів проілюстровано прикладами із судової практики, зокрема з практики Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: цивільний позов, медична справа, презумпція невинуватості, медичний працівник, відповідач, суд.

Раскрыты отдельные аспекты правовой конструкции «гражданский иск» сквозь призму медицинских дел как инструмента защиты прав субъектов медицинских правоотношений. Определен механизм сочетания презумпции невиновности и необходимости обоснования состава гражданского правонарушения с избранием границ освещения – истечение сроков давности привлечения к уголовной ответственности. Охарактеризован плюрализм подходов к определению ответчика по делам о возмещении морального и материального вреда, причиненного ненадлежащим оказанием медицинской помощи. Каждый из освещенных аспектов проиллюстрирован примерами из судебной практики, в том числе из практики Европейского суда по правам человека.

Ключевые слова: гражданский иск, медицинское дело, презумпция невиновности, медицинский работник, ответчик, суд.

Some aspects of a legal construction “civil suit” through the prism of medical cases as a tool of rights protection of subjects of medical legal relations are elucidated in article. The correlation of a presumption of innocence and the necessity to prove a composition of a civil offense, taking as a boundary for the research – expiry of a statute of limitation, are defined. Besides this, a pluralism of the approaches to choosing a respondent in cases about compensation of material and moral damages, caused by improper medical care provision is characterized. Each of the elucidated topics is supported by a number of examples from a courts practice including the judgments of the European Court of Human Rights.

Key words: civil suit, medical case, presumption of innocence, medical professional, respondent, court.

Актуальність теми. Судову практику з розгляду медичних справ супроводжують численні виклики й контрверзії. З огляду на спектральність проблем, які постають на практиці, окреслимо деякі з них. Нерідко цивільні справи викристалізуються з кримінальних, що, звичайно, свідчить і про надмірну тривалість розгляду, і про можливі процесуальні проблеми, які потребують обґрунтованих правових позицій.

Метою статті є висвітлення окремих проблемних питань, які виникають при розгляді цивільних позовів у справах про відшкодування моральної й матеріальної шкоди, заподіяної неналежним наданням медичної допомоги, з метою забезпечення ефективного захисту прав суб'єктів медичних правовідносин. Завданням дослідження є аналіз деяких аспектів «симбіозу» презумпції невинуватості й необхідності обґрунтування складу цивільного правопорушення з ілюструванням прикладами щодо закінчення строків давності, з'ясування можливих варіантів визначення відповідача у медичних справах, а також вироблення практичних рекомендацій щодо оптимізації правореалізації та правозастосування в цьому векторі.

Тема дослідження не нова: подекуди вже наболіла, але далі актуальна й бівалентна, адже і цивільний позов, і процесуальні особливості його розгляду, презумпція невинуватості та інші питання процесуального регламенту не раз ставали предметом наукового пошуку вчених, серед яких Н.-Т. Аношина, С. Бичкова, А. Гриненко, В. Комаров, А. Кухта, В. Нор, В. Попелюшко, Т. Фулей, Г. Юджівська. Складові цієї царини вивчали дослідники проблематики медичного права, зокрема С. Антонов, С. Булеца, Р. Майданик, Р. Стефанчук. Проте в цій статті правова конструкція цивільного позову розглядається крізь призму медичних справ із викристалізацією особливостей нових граней окресленого явища.

Виклад основного матеріалу. Аналіз статистичної інформації, наданої Державною судовою адміністрацією протягом 2012–2013 рр., дає підстави твердити, що найпоширенішим у сфері охорони здоров'я є злочин, передбачений ст. 140 Кримінального кодексу України (далі – КК України): неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацев-

тичним працівником. Через свою непросту природу медичні справи супроводжуються численними труднощами і мають різні процесуальні наслідки. Одним із таких є звільнення від кримінальної відповідальності за nereабілітуючих обставин. Надмірна тривалість досудового розслідування, судового розгляду може призвести, зокрема, до звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Строки давності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 140 КК України, спливають, якщо з дня вчинення злочину і до дня набрання вироком законної сили минуло три роки, а за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 140 КК України, – п'ять років, адже потерпілим є неповнолітній і злочин класифікується як середньої тяжкості.

Відтак, отримавши ухвалу про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності за ст. 140 КК України на підставі ст. 49 КК України у зв'язку із закінченням строків давності, в потерпілого у справі виникає невирішене питання, пов'язане з цивільним позовом у кримінальній справі, якщо такий було заявлено, а якщо ні, то з питанням про подання позову про відшкодування моральної та матеріальної шкоди, заподіяної неналежним наданням медичної допомоги, в порядку цивільного судочинства.

Потерпілий на цьому етапі може зіштовхнутися з низкою проблемних моментів, а саме: відсутністю преюдиції ухвали про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК України у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності; правильністю визначення відповідача у справі тощо. Отож спробуємо висвітлити деякі аспекти перелічених проблемних моментів.

1. Презумпція невинуватості й обґрунтування складу цивільного правопорушення: дві паралелі

Згідно зі ст. 62 Конституції України, особа вважається невинуватою в учиненні злочину й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку й встановлено обвинувальним вироком суду. Згідно з ч. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р., ратифікована Україною

в 1997 р.) (далі – Конвенція), кожен, кого обвинувачено в учиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку. Правова природа принципу презумпції невинуватості закріплена в рішенні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Мінеллі проти Швейцарії» (Minelli v. Switzerland) (1983 р.) [1]. Заявник у цій справі скаржився на порушення презумпції невинуватості за ч. 2 ст. 6 Конвенції у зв'язку з тим, що національний суд призначив йому сплатити судові витрати та компенсацію, незважаючи на те що кримінальне переслідування щодо нього було припинено із закінченням строку давності. Суд ухвалив, що «без доведення попередньої вини обвинуваченого в порядку, установленому законом, судові рішення відносно нього породжує відчуття того, що обвинувачений є справді винним».

ЄСПЛ у справах «Грабчук проти України» (Grabchuk v. Ukraine) (2006 р.) [2] і «Пантелеєнко проти України» (Panteleyenko v. Ukraine) (2007 р.) [3] висловив позицію, що дія п. 2 ст. 6 Конвенції поширюється не лише на порушену кримінальну справу, а й на судові рішення, прийняті після того, як переслідування особи було припинене, або після її засудження.

На думку В. Нора, не припиняє своєї дії презумпція невинуватості й щодо осіб, звільнених від кримінальної відповідальності із закриттям кримінальних справ за т. зв. нереабілітуючими підставами. Незважаючи на те що в перерахованих випадках у постанові суду про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності та закриття кримінальної справи не констатується висновок про його невинуватість, а радше, навпаки, вона передбачається, дія презумпції невинуватості розповсюджується й на такого обвинуваченого. У перелічених випадках вина особи встановлюється, але не для визнання її винною вироком суду і покарання, а з метою закриття кримінальної справи. Тож суд при цьому не визнає особу винуватою в учиненні злочину своїм вироком [4, с. 5, 6]. Звичайно, до переліку нереабілітуючих обставин уходить і звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

У п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23.12.2005 р. № 12 (далі – Постанова № 12) зазначено, що в усіх перелічених випадках особу можна звільнити від кримінальної відповідальності лише за наявності визначених у Кримінальному кодексі України умов і підстав. При вирішенні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності суд повинен переконатися, що діяння, яке поставлено особі за провину, дійсно мало місце, що воно містить склад злочину й особа винна в його вчиненні, а також, що умови та підстави її звільнення від кримінальної відповідальності передбачені в Кримінальному кодексі України.

Отож, умовою звільнення буде вчинення медичним працівником злочину, а підставою – подія, тобто закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. У Постанові № 12 також ідеться про те, що суд, щоб закрити справу за однією з нереабілітуючих підстав, установлює вину особи, але формалізує це не у вигляді вироку, що матиме наслідком визнання вини особи. Цікавою в цьому контексті видається правова позиція, викладена в Ухвалі Колегії суддів судової палати в кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) від 08.11.2012 р. [5] щодо кримінальної справи за касаційною скаргою потерпілої ОСОБА_1 на постанову Компаніївського районного суду Кіровоградської області від 12 грудня 2011 р. та ухвалу Апеляційного суду Кіровоградської області від 17 квітня 2012 р. щодо ОСОБА_2. Як зазначив ВССУ, «на момент винесення постанови суду минуло понад три роки, тобто сплинув передбачений ст. 49 КК України строк давності, а тому рішення суду про її звільнення від кримінальної відповідальності ґрунтується на вимогах цієї статті. Таке звільнення не свідчить про виправдання особи, про визнання її невинуватою в учиненні злочину. У цьому випадку вважається встановленим факт кримінально караного діяння, а підстава звільнення від кримінальної відповідальності є нереабілітуючою».

З огляду на наведене, судову практику не завжди можна визнати коректною. Це підтверджує і приклад правозастосування Кельменецького районного суду Чернівецької області у справі № 1-103/12. Суд у цій справі в постанові від 25.06.2012 р. зазначив, що, «згідно з п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності», постанова (ухвала) судді (суду), винесена у порядку, передбаченому статтями 248, 282 КПК, має бути вмотивованою. Зокрема, поряд із доказами винності особи в учиненні злочину в цій постанові слід зазначити умови та підстави, з урахуванням яких суд вирішив звільнити особу від кримінальної відповідальності. Проте дані вимоги Постанови Пленуму Верховного Суду України в частині зазначення в постанові суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності та закриття кримінальної справи, доказів винності особи у вчиненні злочину, на думку суду, суперечать ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод» [6]. Як видається, у Постанові № 12 ідеться про необхідність установлення вини особи, щоб закрити кримінальну справу, як і з'ясування наявності інших обов'язкових елементів, щоб забезпечити права людини крізь призму процесуального регламенту, отож, висновок суду є, щонайменше, суперечливим.

Відтак через відсутність обвинувального вироку медичний працівник, котрий був обвинуваченим у справі, відповідно до презумпції невинуватості, вважатиметься невинуватим. Згідно з ч. 7 ст. 128 Кримінального процесуального кодексу України (далі

– КПК України), особа, яка не висунула цивільного позову в кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право висунути його в порядку цивільного судочинства. Тобто, потерпілий має право висунути позов у порядку цивільного судочинства, обґрунтувавши склад цивільного правопорушення в діях відповідача, а саме: 1) наявність шкоди; 2) протиправність діяння її заподіювача; 3) наявність причинового зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача; 4) наявність вини останнього в її заподіянні.

Також варто враховувати презумпцію вини правопорушника в цивільному праві, який уважатиметься винним, доки не доведе свою невинуватість (ч. 2 ст. 1166 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України): особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини).

2. Відповідач у справах про відшкодування моральної та матеріальної шкоди, заподіяної неналежним наданням медичної допомоги

Попри те, що визначення відповідача є звиклим процесуальним рішенням, воно теж може бути альтернативним. Класичним варіантом є позначення відповідачем у справі закладу охорони здоров'я, а третьою особою без самостійних вимог – лікаря, який, на думку позивача, надавав медичну допомогу неналежно й у кримінальній справі був обвинуваченим. Іншим, менш усталеним у практиці варіантом, є висунення позову безпосередньо до медичного працівника. Варто детальніше з'ясувати окремі питання в цьому контексті.

Згідно з ч. 1 ст. 128 КПК України, особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду висунути цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Форма та зміст позовної заяви мають відповідати вимогам, установленим до позовів, які висуюються в порядку цивільного судочинства. Відтак наведені варіанти прийнятні й для цивільного позову в кримінальному процесі.

Класичний варіант базується на положенні норми ст. 1172 ЦК України, юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових обов'язків. За моральну шкоду, заподіяну працівником під час виконання трудових обов'язків, відповідальність несе організація, з якою цей працівник перебуває у трудових відносинах (п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31.03.1995 р. № 4). Відповідно до ст. 1191 ЦК України, особа, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, має право зворотної вимоги (регресу) до винної особи в розмірі виплаченого відшкодування. Тобто, із наведених нормативних положень

і з роз'яснення Верховного Суду України випливає, що роботодавець зобов'язаний відшкодувати шкоду, заподіяну його працівником під час виконання ним своїх трудових обов'язків. У п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками» від 29.12.2002 р. № 14 (далі – Постанова № 14) передбачено, що за шкоду, заподіяну внаслідок порушення трудових обов'язків, працівник несе відповідальність перед підприємством (установою, організацією), з яким перебуває в трудових відносинах. За вимогами інших осіб, що ґрунтуються на неналежному виконанні працівником своїх трудових обов'язків (відшкодування шкоди їхньому майну, здоров'ю тощо), відповідає підприємство, перед яким винний працівник несе матеріальну відповідальність у порядку регресу за нормами трудового законодавства.

Розглянемо альтернативний варіант. Відповідно до роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, закріплених у п. 8 Постанови «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» від 27.03.1992 р. № 6 (далі – Постанова № 6), особа, яка відповідає за шкоду, заподіяну з вини іншого, має право зворотної вимоги (регресу) до винної особи, тобто не суперечитиме закону висунення за вибором потерпілого вимоги про відшкодування шкоди безпосередньо до винної особи, якщо за законом межі відповідальності останньої та особи, яка за неї відповідає, однакові.

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 134 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), працівники не несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації, у випадку, якщо шкоди завдано діями працівника, які мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку. Працівник несе матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди й у тих випадках, коли шкода заподіяна діями працівника, що мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку, але він був звільнений від кримінальної відповідальності у зв'язку зі спливом строку давності для притягнення до кримінальної відповідальності або з інших підстав, передбачених законом (п. 9 Постанови № 14).

Отже, маємо підстави твердити, що в разі, якщо цивільний позов поданий у межах кримінального процесу чи цивільний позов викристалізувався з кримінального, межі відповідальності закладу охорони здоров'я та медичного працівника будуть однаковими, адже останній у порядку регресу нестиме матеріальну відповідальність у повному обсязі. Якщо ж цивільний позов поданий у порядку цивільного судочинства без кримінально-правового переслідування особи, то висунення позову до медичного працівника як відповідача буде неправильним, адже в регресі він нестиме обмежену матеріальну відповідальність перед закладом охорони здоров'я в межах прямої дійсної шкоди, але не більшу за його середній місячний заробіток (ст. 132 КЗпП України).

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, переглядаючи справу у зв'язку з винятковими обставинами, постановила ухвалу від 20.11.2008 р. [7], у якій зазначила: «Ухвалюючи рішення про відмову в задоволенні позовних вимог ВАТ «Райффайзен банк Аваль» на тій підставі, що відповідальність за завдану шкоду повинна нести юридична особа, з якою ОСОБА_1 перебувала у трудових відносинах, суд не врахував, що потерпіла особа має право звернутись безпосередньо до винної особи». Свою позицію Верховний Суд України ґрунтував на п. 8 Постанови № 6.

Аналіз судової практики дає підстави вважати, що єдиного варіанта не обрано, а це зумовлює розбіжності у правозастосуванні. Так, Шполянський районний суд Черкаської області вказав: «При вирішенні цивільного позову, заявленого законними представниками малолітнього потерпілого, враховуючи наявність шкоди, заподіяної малолітньому потерпілому ОСОБА_5 внаслідок злочинних дій підсудного ОСОБА_4, винність підсудного ОСОБА_4 в спричиненні потерпілому шкоди та тяжких наслідків, стан здоров'я малолітнього потерпілого, обсяг фізичних і душевних страждань дитини, настання негативних змін у здоров'ї та майбутньому житті дитини, відсутність можливості відновлення стану здоров'я дитини, який існував до заподіяння йому шкоди злочинними діями підсудного, з урахуванням вимог розумності та справедливості, суд приходить до висновку про задоволення цивільного позову в частині відшкодування моральної шкоди в повному обсязі. Цивільний позов у частині відшкодування матеріальних витрат задоволенню не підлягає, оскільки суду не надано доказів на підтвердження матеріальних витрат, понесених законними представниками потерпілого внаслідок поїздок до м. Черкаси для надання свідчень у справі. ... ОСОБА_4 визнати винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 140 КК України, і призначити йому покарання – 1 (один) рік 6 (шість) місяців позбавлення волі в кримінально-виконавчій установі з позбавленням права займати посаду лікаря та займатися лікарською діяльністю на 3 роки. Стягнути з засудженого ОСОБА_4 на користь ОСОБА_2 та ОСОБА_6, в інтересах малолітнього потерпілого ОСОБА_5, 80 000 грн, як відшкодування цивільного позову» (вирок від 10.06.2013 р. у справі № 710/260/13-к) [8].

У справах про відшкодування моральної та матеріальної шкоди, заподіяної неналежним наданням медичної допомоги, суди обирають відповідача й за класичним варіантом. Так, Кіровоградський районний суд Кіровоградської області від 28.07.2014 р. у вирок у справі № 390/960/13-к зазначив: «Оцінюючи обґрунтування потерпілою моральної шкоди, суд вважає, що ОСОБА_1, яка є опікуном ОСОБА_22, не наведено достатнього обґрунтування вказаної у позові суми моральної шкоди, проте суд враховує, що після смерті ОСОБА_5 без матері залишилася малолітня дитина ОСОБА_22, чим останній заподіяно значних моральних страждань, а також порушено її нормальний спосіб життя, який не може бути

відновлено жодним чином. Зваживши у сукупності викладені обставини, а також виходячи із засад розумності та справедливості, суд вважає, що позовні вимоги про стягнення моральної шкоди підлягають частковому задоволенню – на суму 200 000 грн. Визнати винним ОСОБА_4 у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 140 КК України, та призначити покарання у вигляді позбавлення волі строком на 1 (один) рік 6 (шість) місяців. Стягнути з Олександрівської центральної районної лікарні на користь ОСОБА_1 як відшкодування матеріальної шкоди 42 625 грн, а також моральної шкоди – 200 000 грн» [9].

Судова практика виробила ще один алгоритм визначення відповідача в цивільному позові, за якого відповідачами у справах про відшкодування моральної та матеріальної шкоди, заподіяної неналежним наданням медичної допомоги, є як обвинувачений, так і заклад охорони здоров'я. Це відображено у вирок у справі від 13.03.2013 р. у справі № 0907/1-1023/2011 Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області: «ОСОБА_2 визнати винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 140 КК України, та призначити покарання у вигляді одного року позбавлення волі з позбавленням права займати посади, пов'язані із зайняттям лікарською діяльністю, що пов'язана з оперативним втручанням строком на один рік. На підставі ст. 75 КК України засудженого ОСОБА_2 звільнити від відбування покарання у вигляді позбавлення волі з випробуванням, встановивши іспитовий строк – один рік. Цивільні позови ОСОБА_6 задоволити частково. Стягнути з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_6 60 000 (шістдесят тисяч) гривень як відшкодування моральної шкоди. Стягнути з Івано-Франківської обласної дитячої клінічної лікарні на користь ОСОБА_6 20 594,25 (двадцять тисяч п'ятсот дев'яносто чотири гривні двадцять п'ять копійок) гривень як відшкодування матеріальної шкоди, 100 000 (сто тисяч) гривень як відшкодування моральної шкоди» [10].

Коректність комплементарного варіанта викликає сумніви, адже альтернативний варіант полягає у праві вибору, яким наділений позивач: або відповідачем позначити заклад охорони здоров'я, або обвинувачену особу. Контрверсійним за такого варіанта є регресний механізм, за якого обвинувачений відшкодуватиме шкоду двічі: і пацієнтові чи іншому потерпілому у справі, і закладу охорони здоров'я в регресному порядку. Така «процесуальна амбівалентність» позивача неприпустима ні в комплементарному, ні в альтернативному варіантах, коли йдеться про позов, який розглядається в цивільному провадженні без кримінально-правового переслідування. Вважаємо, що й у цивільному позові при кримінальному провадженні, з огляду на положення норми ст. 128 КПК України, обирати комплементарний варіант некоректно. При вирішенні цивільного позову в кримінальній справі, пред'явленого до співвідповідачів, суд може мати процесуальні труднощі. Згідно з ч. 5 ст. 128 КПК України, цивільний позов у кримінальному провадженні розглядається судом за правилами, установленими цим Кодексом. Якщо процесуальні відносини, що виникли у зв'язку з

цивільним позовом, цим Кодексом не врегульовані, до них застосовуються норми Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) за умови, що вони не суперечать засадам кримінального судочинства. Відтак, відповідно до ст. 33 ЦПК України, заміна неналежного відповідача можлива судом лише за клопотанням позивача. Згідно з п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12.06.2009 р. № 5, суд зобов'язаний вирішити справу за тим позовом, що пред'явлений, і відносно тих відповідачів, які в ньому зазначені. Отже, диспозитивне право позивача є імперативним для суду, який повинен ухвалити рішення з огляду на всі складові провадження.

Обирати варіант позначення відповідача мають учасники процесу, насамперед позивач у справі. Проте класичний варіант має певні переваги, оскільки саме для позивача визначальним є те, що ймовірність виконання рішення суду буде більшою, адже заклад охорони здоров'я є юридичною особою, незалежно від покликання на брак коштів, усе ж аргументів щодо цього є чимало, насамперед бюджет закладу, на противагу відсутності майна в медичного працівника. Варто звернути увагу й на правову позицію ЄСПЛ, який у своєму рішенні у справі «Бурдов

проти Росії» (Burdov v. Russia) (2002 р.) [11] зазначив, що відсутність коштів не може слугувати виправданням невиконання судових рішень. У своєму рішенні у справі «Г.Б. та Р.Б. проти Республіки Молдова» (G.B. and R.B. v. the Republic of Moldova) (2012 р.) [12] ЄСПЛ указав на таке: «Крім того, національні суди жодним чином не обґрунтували компенсацію у розмірі 607 євро. Одним винятком із цього було твердження суду І інстанції, відповідно до якого більший розмір компенсації міг зруйнувати можливість лікарні функціонувати як державний заклад охорони здоров'я. На думку Суду, вищенаведений аргумент є неприйнятним, враховуючи те, що власником цієї лікарні є держава, яка повинна відшкодовувати будь-які витрати, пов'язані з діяльністю лікарні».

Висновки. Інколи, як видається, «аксіомні» положення можуть набувати характеру поліваріантності, породжуючи чимало процесуальних труднощів і неоднозначностей при правореалізації та правозастосуванні, але у висвітленому спектрі питань важливо зберегти баланс справедливості в дуетах «потерпілий – обвинувачений», «позивач – відповідач», «пацієнт – медичний працівник». Своєчасне й належне наукове оцінювання нових викликів судової та адвокатської діяльності слугуватиме виробленню необхідних алгоритмів дій і сприятиме ефективності захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мінеллі проти Швейцарії» (Minelli v. Switzerland) (1983) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57540#%22itemid%22:%22001-57540%22>].
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Грбчук проти України» (Grabchuk v. Ukraine) (2006) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_118.
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пантелесенко проти України» (Panteleyenko v. Ukraine) (2007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/974_274.
4. Нор В.Т. Презумпція невинуватості як конституційна засада кримінального судочинства та її застосування в практиці Європейського суду з прав людини / В.Т. Нор // Часопис національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2011. – № 1(3). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11nvtzpl.pdf>.
5. Постанова Кельменецького районного суду Чернівецької області у справі № 1-103/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoscope.com/act-postanova-1-103-12-teleshman>.
6. Ухвала Колегії суддів судової палати в кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 08.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>.
7. Ухвала Колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 20.11.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>.
8. Вирок Шполянського районного суду Черкаської області від 10.06.2013 р. у справі № 710/260/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>.
9. Вирок Кіровоградського районного суду Кіровоградської області від 28.07.2014 р. у справі № 390/960/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>.
10. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 13.03.2013 р. у справі № 0907/1-1023/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>.
11. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бурдов проти Росії» (Burdov v. Russia) (2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90671#%22itemid%22:%22001-90671%22>].
12. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Г.Б. та Р.Б. проти Республіки Молдова» (G.B. and R.B. v. the Republic of Moldova) (2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115395#%22itemid%22:%22001-115395%22>].